

חיוב תלמוד תורה לילדי ישראל

1. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כ: - כא.

מתני' : חנות שבחצר יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין אבל עושה כלים יוצא ומוכר בתוך השוק ואינו יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הריחים ולא מקול התינוקות :
גמ' : מ"ש רישא ומ"ש סיפא אמר אביי סיפא אתאן לחצר אחרת א"ל רבא אי הכי ליתני חצר אחרת מותר אלא אמר רבא סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך דאמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל שבתחלה מי שיש לו אב מלמדו תורה מי שאין לו אב לא היה למד תורה מאי דרוש (דברים יא, יט) ולמדתם אותם ולמדתם אתם התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים מאי דרוש (ישעיהו ב, ג) כי מציון תצא תורה ועדיין מי שיש לו אב לא היה מעלו ומלמדו מי שאין לו אב לא היה עולה ולמד התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז ומי שהיה רבו כועס עליו מבעיט בו ויצא עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן בשיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר גומכניסין אותן כבן שש כבן שבע

מדוע מחויב השכן לסבול את קול התינוקות של שכנו המלמד?

2. תוס' מסכת בבא בתרא דף כא. ד"ה ולמדתם אותם

יש ספרים דלא גרסי' ולמדתם אתם ודריש מדכתיב ולמדתם משמע מעצמכם :

מהי שאלת התוס' על גרסת הגמרא?

3. קובץ שיעורים מסכת בבא בתרא דף כא.

מי שאין לו אב לא היה לומד דכתיב ולמדתם אתם, וקשה הא כתיב ושננתם לבניך אלו התלמידים שקרויין בנים...

מהי שאלת הקובץ שיעורים?

4. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כא.

התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים מאי דרוש (ישעיהו ב, ג) "כי מציון תצא תורה"

מה העניין להושיב מלמדים רק בירושלים? ומה עניין הפסוק כי מציון תצא תורה לעניין חיוב לימוד תורה לבנים?

5. משנה תורה לרמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א' הלכה א-ב'

הלכה א

נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם ואין האשה חייבת ללמד את בנה שכל החייב ללמוד חייב ללמד.

הלכה ב

כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אף על פי שאין בנו שנאמר ושננתם לבניך מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידים שהתלמידים קרויין בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים אם כן למה נצטוו על בנו ועל בן בנו להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו.

מדוע לגבי אב הגדיר הרמב"ם - חייב ללמדו תורה ואילו לגבי חכם - מצווה ללמדו?

העזר במקורות הבאים להבנת מהלכה של הסוגיא

6. מדרש ספרי פרשת ואתחנן פסקה ט'

לבניך. אלו תלמידים. וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים קרויין בנים שנאמר בנים אתם להי אלהיכם. ואומר מ"ב ב ויצאו בני הנביאים וכי בני הנביאים היו והלא תלמידים היו אלא מכאן לתלמידים שהם קרויין בנים. וכן אתה מוצא בחזקיהו מלך יהודה שלימד כל התורה כולה לישראל וקראם בנים שנאמר ד"ה ב כט בני עתה אל תשולו. וכשם שהתלמידים קרויין בנים כך הרב קרוי אב שנאמר מ"ב ב ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד, ואומר שם יג' ואלישע חלה את חוליו אשר ימות בו ויבוא אליו מלך ישראל ויבך ויפל על פניו ויאמר אבי אבי :

7. מדרש ספרי פרשת עקב פסקה י'

ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם. בניכם קדושין כט ולא בנותיכם דברי ר' יוסי בן עקיבא : מכאן אמרו סוכה מב, תוספתא רפ"א דחגיגה כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו לשון הקודש ומלמדו תורה ואם אין מדבר עמו לשון הקודש ואינו מלמדו תורה ראוי לו כאלו קוברו שני ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם אם למדתם אותם את בניכם ירבו ימיכם וימי בניכם ואם לאו יקצרו ימיכם שכך דברי תורה נדרשים מכלל לאו אתה שומע הן ומכלל הן לאו :

מדוע דרש הספרי "ושננתם לבניך" - אלו התלמידים ואילו "למדתם אותם את בניכם" - אלו הבנים? העזר במקורות הבאים

8. משנת ר' אליעזר הוספה לפסוק יג'

ללמדך שפרשה ראשונה של קריאת שמע אין בה פירוש מתן שכרה בעולם הזה, כמו שכתוב בפרשה השנייה, "והיה אם שמוע", "ונתתי מטר ארצכם", זה מתן שכר עוסקים במצוות שאין עוסקים בתלמוד. ופרשה שנייה כתיב בה "בכל לבבכם ובכל נפשכם", ולא כתב "בכל מאודך", ללמדך שכל מי שאוהב עושר ותענוג, אינו יכול ללמוד תורה שבע"פ לפי שיש בה צער ונדוד שינה ומנבל עצמו עליה, לפיכך מתן שכרה לעולם הבא שנאמר: "העם ההולכים בחושך ראו אור גדול"

9. נפש החיים שער א' פרק ח'

כי פרשת שמע כולה בלשון יחיד נאמרה ויחיד שאפשר לו, הוא צריך לקיים "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך", דברים ככתבן ממש, לכן נאמר: "בכל מאודך" פירוש: בכל ממונך, כמו שכתוב במשנה סוף ברכות רוצה לומר שלא לעסוק בפרנסה כלל, אבל פרשת "והיה" שנאמרה בלשון רבים כמעט מוכרחים להתעסק על כל פנים מעט גם בריווח ממון לחיי נפש, לכן לא כתיב בה "ובכל מאודכם"

ע"פ הנ"ל מה בין פרשה ראשונה לפרשה שניה של ק"ש? מה משמעות ההבדל לחיוב תלמוד תורה לבנים ולתלמידים?

10. ספר יראים מצוה רכה'

מיהו מצוה בבניו יותר משאר בני אדם דכתיב "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס" והוא "בניכם", בניכם ממש. כדאמרין בקידושין פ"א (ל' ע"א) וי"ל דודאי בשעה שכבר הוא תלמידו מיקרי בנו, אבל כיון שלא למד לפניו עדיין אינו בנו ואינו חייב לעשותו שיהא בנו והודעת לבניך ולבני בניך" והוא בניך דווקא, מדכתיב "ולבני בניך"... ואמר ר' יהושע בן לוי כל הלומד בנו תורה כאילו קבלה מהר סיני דכתיב "והודעת לבניך ולבני בניך" וסמך ליה "יום אשר עמדת לפני ה' אלוהיך בחורב".

11. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצוות ל"ת מצוה ב'

המצוה השני' שנמנענו שלא נשכח מעמד הר סיני ולא נסיר אותו מדעתנו אבל יהיו עינינו ולבנו שם כל הימים והוא אמרו יתעלה (ואתחנן ד ט-י) השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ד' אלוקיך בחרב וגו'. והכונה בזה גדולה מאד, שאם היו דברי תורה באים אצלנו מפי נביא עליו השלום בלבד אע"פ שנתאמת אצלנו ענין נבואתו באותות ובמופתים אם יקום בקרבנו נביא או חולם חלום בזמן מן הזמנים ויצונו בשום הפך מן התורה ונתן אלינו אות או מופת תהיה התורה נסוחה על יד השני או יכנס בלבנו ספק על זה אבל כשהגיענו ביאור התורה לאזנינו ועינינו רואות אין שם אמצעי נכחיש כל חולק וכל מספק ונשקר אותו ולא יעוליהו אות ולא יצילוהו מידינו מופת, שאנחנו היודעים ועדים בשקרותו ובפחזותו זהו שנאמר במעמד ההוא (יתרו יט) וגם בך יאמינו לעולם והוא הענין הבא בפרשת כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום וגו' (ראה יג) וכבר באר הרב זה בספר המדע (יסודה"ת פ"ח) והוא יסוד גדול בתורה והיא המניעה הבאה לנו בפסוק זה פן תשכח את הדברים שראו עיניך והזהיר פן יסורו מן הלב מהודיעם לבנים ולבני בנים לדורות עולם ואל תטעה בזה מפני דרשם בראשון של קידושין (ל) לבניך ולבני בניך בלימוד התורה לבני בנים, כי לימוד אמונת התורה הוא הלימוד בתורה, אבל נתבונן ונקח ראייה מדבריהם כי היא מצוה עולמית ועם כל הדורות ידבר שלא ישכחו ענין המעמד ההוא שהיה לכל אדם במראית עיניהם ושמיעת אזניהם ושיעתיקו זה מדור לדור לעולם, וזאת מצות לא תעשה זכרה בעל ההלכות (מצוה קע) והרב שכחה גם כן.

מה התוספת המיוחדת שיש בלימוד התורה של אב לבנו? כיצד זה מבאר את הקמת הת"ת הראשון דווקא בירושלים? העזר במקור הבא

12. כוזרי לריה"ל מאמר ג' אות לט'

תורתנו קשורה בהלכה למשה מסיני או יוצאת מן המקום אשר יבחר ה' כי מציון תצא תורה ודבר הי מירושלים

13. קובץ שיעורים מסכת בבא בתרא דף כא.

וי"ל דודאי בשעה שכבר הוא תלמידו מיקרי בנו, אבל כיון שלא למד לפניו עדיין אינו בנו ואינו חייב לעשותו שיהא בנו

חזקו ויאמץ לבבכם כל המייחלים לה'!